

Розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії

Є. В. Кочерга

Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»,
м. Дніпро, Україна

Corresponding author. E-mail: blago-2013@ukr.net

Paper received 07.05.20; Accepted for publication 19.05.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-229VIII93-03>

Анотація. У статті розглянуто поняття про здоров'язбережувальну компетентність вчителя хімії, як динамічну рису особистості вчителя хімії, яка заснована на інтеграції знань, умінь, навичок, цінностей і досвіду, що проявляється у здатності здійснювати особистісну та професійну здоров'язбережувальну діяльність на уроках та в позаурочній роботі з хімії. Ми виділили три педагогічні умови розвитку цієї компетентності. Аналіз результатів дослідження показав, що педагогічні умови є ефективними та їх реалізація на курсах підвищення кваліфікації сприяла підвищенню рівня здоров'язбережувальної компетентності.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність, вчитель хімії, післядипломна освіта, педагогічні умови.

Вступ. Здоров'я в усі часи було однією з найголовніших людських цінностей. Але іноді стрімкий темп життя ставив цю цінність на другий план. Саме зараз, коли все людство охоплено пандемією коронавірусу, відбувається переосмислення ставлення до здоров'я. Про важливість турботи про здоров'я говорять на всіх рівнях, починаючи з особистісного і до загальноцивілізаційного. Системі освіти належить провідна роль щодо збереження та підтримки здоров'я всіх учасників освітнього процесу. Здоров'я є педагогічною категорією, а здоров'язбереження є об'єктом педагогічного впливу. Цінність та важливість здоров'я визначається і на законодавчому рівні у Конституції України (1996 р.), Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Концепції Нової української школи (2016 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013 р.). У зазначених документах наголошується на важливості фізичного та психічного здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Професія вчителя належить до професії, яким слід вчитися все життя. Це підтверджується й основними положеннями концепції навчання впродовж життя. В. Кірман зазначає, що реформа освіти стає неможливою без кваліфікованого учителя, який має працювати в нових умовах [3]. Саме тому, ми визначаємо важливість системи післядипломної освіти вчителів, яка покликана допомогти вчителям у їх професійному зростанні.

Однією з ключових компетентностей, якими повинен володіти вчитель хімії, є, на нашу думку, здоров'язбережувальна компетентність. Вона визначає здатність вчителя організувати освітній процес з хімії на засадах здоров'язбереження, оскільки зміст предмету хімії має значний здоров'язбережувальний потенціал. Він пов'язаний з визначенням впливу хімічних речовин на організм людини, біохімічних процесів, які відбуваються в організмі людини, з дотриманням правил безпеки при користуванні хімічними речовинами при виконанні дослідів та при користуванні хімічними речовинами в побуті. Звертаючись до аналізу ієрархії потреб людини, яку запропонував у 1943 р. Абрагам Маслоу [2], ми можемо стверджувати, що досягнення хімії частково задовольняють перші два рівні у піраміді потреб: фізіологічні потреби (продук-

ти харчування, вода, повітря) та потреби у безпеці. Ці рівні за К. Альдерфером [1] визначають потреби в існуванні.

Під здоров'язбережувальною компетентністю вчителя хімії ми розуміємо динамічну рису особистості вчителя, яка заснована на інтеграції знань, умінь, навичок, цінностей і досвіду, що проявляється у здатності здійснювати особистісну та професійну здоров'язбережувальну діяльність на уроках, в позаурочній та позакласній роботі з хімії [4]. Розвиток цієї компетентності можливо здійснювати в рамках формальної, неформальної та інформальної освіти. Наше дослідження присвячене розвитку здоров'язбережувальної компетентності в умовах формальної освіти – при проведенні курсів підвищення кваліфікації вчителів у закладах післядипломної освіти.

Короткий огляд публікацій з теми. Післядипломна освіта вчителів є предметом вивчення Н. Клокар (курсів форми удосконалення професійної компетентності педагогів), В. Маслова (неперервне підвищення кваліфікації педагогічних кадрів) та І. Шевченко (розвиток фахової компетентності вчителів природничих дисциплін). Теоретичні та методичні основи формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх вчителів досліджували Л. Безугла, В. Бобрицька, Т. Бондаренко, Д. Воронін, В. Єфімова та Л. Соколенко. Теоретичні та методичні основи розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів розкриті у працях О. Антонової, І. Василяшко, Т. Железної, Н. Кальки, Н. Поліщук, М. Шеян. Теоретико-методичні підходи до професійної підготовки вчителів хімії досліджували О. Блажко, Н. Буринська, Л. Величко, Н. Шиян, та О. Ярошенко. Отже, аналіз зазначених робіт, дозволяє стверджувати, що питання про розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії в закладах післядипломної є недостатньо дослідженим.

Мета статті полягає у розгляді питання розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії в закладах післядипломної освіти.

Матеріали і методи. Для досягнення мети дослідження було використано набір взаємопов'язаних методів: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, педагогічний експеримент, статистична обробка результатів дослідження.

Результати та їх обговорення. Розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії у закладах післядипломної освіти ми розуміємо, як процес закономірного якісного змінювання цілісного багатомірного особистісного утворення, в основу якого покладено високу розвиненість мотивів здоров'язбережувальної діяльності, ціннісних орієнтацій на здоров'я, професійних, педагогічних, психологічних, природничих знань, умінь і навичок, практично-здоров'язбережувального досвіду, що забезпечує виконання педагогом здоров'язбережувальних функцій у стандартних та нестандартних умовах педагогічної діяльності за рахунок запровадження у систему підвищення кваліфікації спеціальних педагогічних умов, які відповідають вимогам сьогодення та потребам у здоров'язбережувальній професійній та особистісній діяльності. Для здійснення цього процесу нами було теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено відповідні педагогічні умови розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії, під якими ми розуміємо сукупність ресурсного потенціалу форм, методів, засобів та змісту освіти, які впливають на якість освітнього процесу і складають оптимальне освітнє середовище для засвоєння вчителями хімії знань і умінь здоров'язбережувальної діяльності на основі мотиваційно-ціннісного ставлення до здоров'я та в кінцевому результаті підвищують рівень розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії.

На основі теоретичного аналізу та експертного оцінювання нами визначено наступні педагогічні умови розвитку здоров'язбережувальної компетентності

вчителів хімії: розвиток стійкої мотивації до здоров'язбережувальної діяльності; посилення здоров'язбережувального змісту курсів підвищення кваліфікації; використання інтерактивних методів навчання.

Для дослідження ефективності визначених педагогічних умов нами організований та проведений педагогічний експеримент на базі Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради». Формувальний етап цього дослідження проведено впродовж 2018-2019 років. У дослідженні взяло участь 310 вчителів хімії. Для проведення дослідження нами обрано послідовний експеримент, тобто дослідження без залучення контрольних груп. Рівень ЗЗК вчителів хімії визначався на початку проведення курсів та в кінці, і відповідно порівнювалися отримані результати (перший зріз – на початку проведення курсів підвищення кваліфікації, другий зріз – у кінці проведення курсів із запровадженням визначених нами педагогічних умов).

У структурі здоров'язбережувальної компетентності вчителя хімії ми виокремлюємо когнітивний, діяльнісний, ціннісно-мотиваційний та особистісний компоненти, відповідно до яких визначено 4 критерії їх розвитку: рівень знань про здоров'язбереження вчителя хімії; рівень умінь здоров'язбережувальної діяльності вчителя хімії; розвинуті важливі для здоров'язбережувальної діяльності якості особистості; розвинута мотивація та ціннісне ставлення до здоров'я. До кожного з критеріїв підібрані відповідні показники (таблиця 1).

Таблиця 1. Критерії та показники розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії

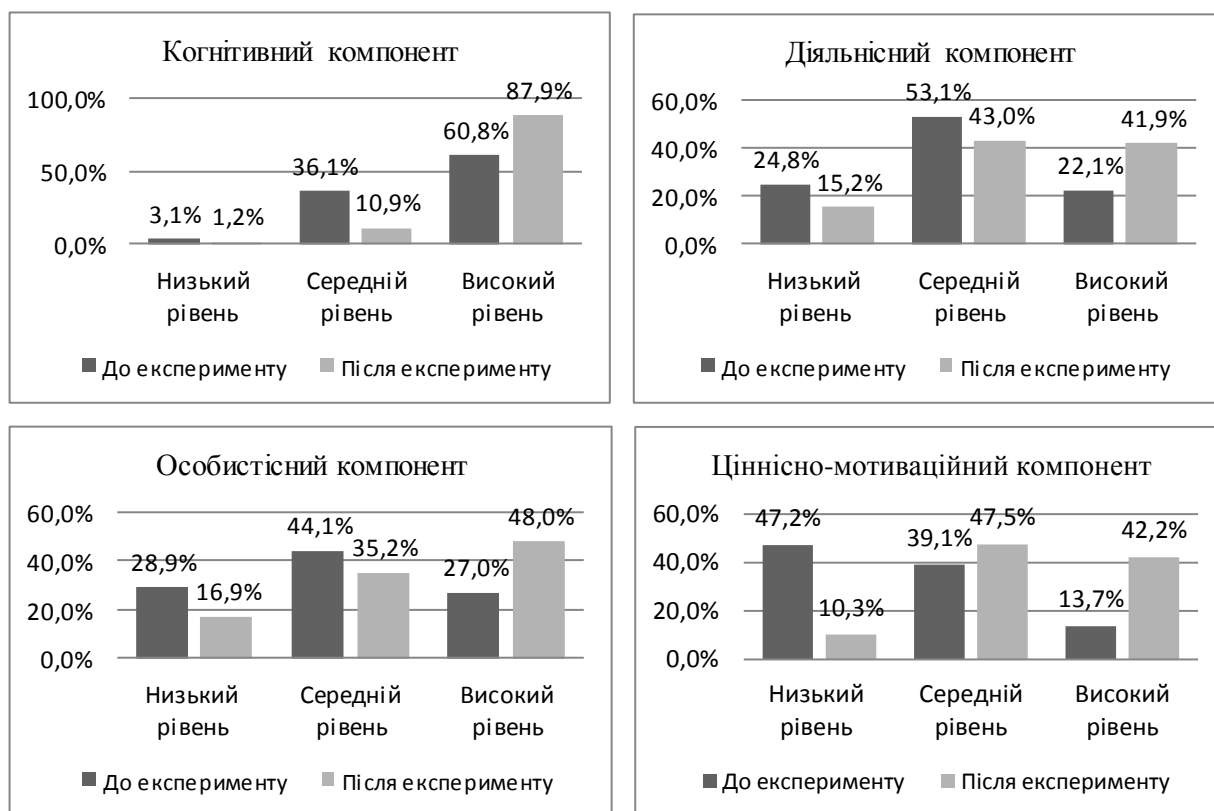
Критерії	Показники
Когнітивний компонент	
Рівень знань про здоров'язбереження вчителя хімії	рівень обізнаності зі змістом і сутністю здоров'язбереження та здоров'язбережувальної компетентності, складовими здоров'я і особливостями здорового способу життя вчителя
	рівень обізнаності з особливостями та технологіями здоров'язбереження учнів та створення здоров'язбережувального освітнього середовища на уроках та в позаурочній роботі з хімії
	рівень знань про зв'язок хімії зі здоров'ям, про вплив хімічних речовин на здоров'я (показник 1.3)
	рівень знань правил техніки безпеки
Діяльнісний компонент	
Рівень умінь здоров'язбережувальної діяльності вчителя хімії	уміння вести здоровий спосіб життя, відсутність шкідливих звичок
	уміння раціонально організувати режим дня
	уміння організувати здоров'язбережувальний освітній процес з хімії
	модель взаємодії вчителя хімії з дітьми
Особистісний компонент	
Розвинуті важливі для здоров'язбережувальної діяльності якості особистості	організаторські і комунікативні здібності
	рівень емпатії
	стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях
Ціннісно-мотиваційний компонент	
Розвинута мотивація та ціннісне ставлення до здоров'я	визнання здоров'я як найвищої цінності
	усвідомлена та стійка мотивація до ведення здорового способу життя
	ставлення до свого здоров'я

Результати проведеного педагогічного експерименту представлено у таблиці 2.

Таблиця 2. Результати дослідження рівнів розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії під час проведення педагогічного експерименту (у %)

Структурні компоненти/Рівень	Низький рівень			Середній рівень			Високий рівень		
	до експерименту	після експерименту	динаміка	до експерименту	після експерименту	динаміка	до експерименту	після експерименту	динаміка
Когнітивний	3,1	1,2	-1,9	36,1	10,9	-24,6	60,8	87,9	28,1
Діяльнісний	24,8	15,2	-9,7	53,1	43,0	-10,1	22,1	41,9	19,8
Особистісний	28,9	16,9	-12,0	44,1	35,2	-8,9	27,0	48,0	21,0
Ціннісно-мотиваційний	47,2	10,3	-36,9	39,1	47,5	8,4	13,7	42,2	28,5

Графічно отримані результати представлено на рис. 1.

**Рис. 1.** Діаграма порівняння результатів визначення рівнів розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії під час проведення педагогічного експерименту

Статистична обробка результатів педагогічного експерименту дозволяє стверджувати, що визначені нами педагогічні умови є ефективними, тобто сприяють підвищенню рівня розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії в закладах післядипломної освіти.

Висновки. Здоров'язбережувальна компетентність є однією з ключових для вчителів хімії. Її розвиток є складним багатофакторним процесом. Визначені нами педагогічні умови (розвиток стійкої мотивації до здоров'язбережувальної діяльності; посилення здоров'язбережувального змісту курсів підвищення кваліфікації; використання інтерактивних методів навчання) виявилися ефективними щодо підвищення рівнів розвитку всіх компонентів (когнітивного, діяльнісного, особистісного та ціннісно-мотиваційного) здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії в закладах післядипломної освіти при проведенні курсів підвищення кваліфікації. Перспективи подальших досліджень полягають в удосконаленні визначених педагогічних умов, пошуку нових ефективних методів та технологій розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії.

ЛІТЕРАТУРА

- Maslow A. A Theory of Human Motivation // Psychological Review. V. 50. № 4. 1943. P. 370–396. URL: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.
- Alderfer C. P. Existence, Relatedness and Growth: Human Needs in Organizational Settings. – N.-Y. : The Free Press, 1972. 198 p.
- Кірман В. К. Векторна модель математичної компетентності вчителя математики та підходи до її ідентифікації //

Актуальні питання природничо-математичної освіти. 2017. № 10. С. 94–101.

4. Скиба Ю. А., Кочерга Є. В. Реалізація педагогічних умов розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів хімії у закладах післядипломної освіти // Вісник післядипломної освіти. Серія : Педагогічні науки. 2020. Вип. 11 (40). С. 170–182. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/11_40_2020/pedagog/Bulletin_11_40_Pedagogika_Skyba_Kocherha.pdf

лядипломної освіти. Серія : Педагогічні науки. 2020. Вип. 11 (40). С. 170–182. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/11_40_2020/pedagog/Bulletin_11_40_Pedagogika_Skyba_Kocherha.pdf

REFERENCES

1. Maslow A. A Theory of Human Motivation // Psychological Review. V. 50. № 4. 1943. P. 370–396. URL: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.
3. Kirman V. K. A Vector Model of the Mathematical Competence of the Mathematics Teachers and Approaches to its Identification // Aktualni pytannia pryrodnycho-matematychnoi osvity. 2017. № 10. P. 94–101.
4. Skyba Yu. A., Kocherha Ye. V. The implementation of pedagogical conditions which form health-saving competence of chemistry teachers who work in postgraduate education institutions // Visnyk pisladyplomnoi osvity. Seriiia : Pedahohichni nauky. 2020. Issue. 11 (40). P. 170–182. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/11_40_2020/pedagog/Bulletin_11_40_Pedagogika_Skyba_Kocherha.pdf

Development of chemistry teachers' health saving competence

Ye. Kocherha

Abstract. The article observes the aspects of a Chemistry teacher's health saving competence as a dynamic trait of a teacher's individuality which is based on the integration of knowledge, skills, values, and experience. We have identified the tree pedagogical conditions for development of chemistry teachers' health saving competence. Analysis of the research results showed that the pedagogical conditions are effective and their implementation into the process of in-service teacher training courses encouraged the improvement of chemistry teachers' health-saving competence.

Keywords: *health saving competence, chemistry teacher, postgraduate education, pedagogical conditions.*